

THE LIST OF ILLUSTRATIONS

Fig. 1. Glass mirror with a four-edge wooden frame, found at Ūdensvada Street, Riga, Latvian Institute of History, Inv. No. VI 193/1758

Fig. 2. Glass mirror with a four-edge wooden frame, found at Ūdensvada Street, Riga (VI 193/1758), 1 – glass, 2 – putty, 3 – wood

Fig. 3. Housekeeping things, necessary on a marriage. A woodcut by Hans Paur, about 1480. (A glass mirror with a four-edge wooden frame is presented in the right – the item 3 from the top)

Fig. 4. A fragment of round wooden plate-glass box,

found at Trokṣnu Street, Riga, Latvian Institute of History, Inv. No. VI 167/708

Fig. 5. A fragment of two wooden plate-glass boxes, found at Trokṣnu Street, Riga, Latvian Institute of History, 1 – VI 167/763, 2 – VI 167/708

Fig. 6. A half of a folding mirror (a fragment), an alloy of lead and tin, found at Pils Street, Riga, Latvian Institute of History, VI 166/400

Fig. 7. A half of a folding mirror (a fragment), an alloy of lead and tin, found at Pils Street, Riga, Latvian Institute of History, VI 166/400

Translated by Inita Tamošiūniene

Prof. habil. dr. Andris Caune
Latvijas universitāte
Latvijas Vēstures institūts,
Akadēmijas laukums 1, Rīga LV-1050, tālr. 7 22 37 15.

EMALIUOTA SEGĒ IŠ LAZDININKŪ, KRETINGOS R.,
KAPINYNŪ

MYKOLAS MICHELBERTAS

Kiekvienas naujas papuošalų su emaliu radinys tiksliai datuotame kape sukelia tyrinėtojų susidomėjimą. Toks radinys suteikia papildomos informacijos apie papuošalų su emaliu paplitimą baltų žemėse, jų chronologiją, leidžia išsamiau kalbėti apie atskirų europinio Barbaricumo genčių ryšius.

Vienas įdomiausių tokio pobūdžio radinių yra žalvarinė emaliuota segė, 1991 m. rasta Lazdininkų kapinyno (Kretingos r.) moters kape 7. Šis radinys buvo paminėtas kapinyno tyrinėtojų D. Butkaus ir J. Kanarsko, pateikiant segės matmenis ir aprašymą (Butkus, Kanarskas, 1992, p. 85). Praėjus keleriems metams buvo paskelbtas ir šios segės piešinys (Butkus, 1999, p. 8 ir leidinio titulinis lapas). D. Butkus nurodo, kad šis papuošalas neturi analogų Lietuvoje ir jis galėjo patekti iš Dnepro upės baseino. Kaip matome, D. Butkus nelaiko šios segės Romos imperijos provincijų importu, bet priskiria ją Padneprės emaliuotiems dirbiniams.

Manychiau, kad Lazdininkų segė verta didesnio dėmesio. Visų pirma ji rasta kape komplekse, o tai leidžia tiksliau ją datuoti ir plačiau kalbėti apie emaliuotų papuošalų chronologiją Vakarų Lietuvos regione. Antra, segės puošimo motyvai leidžia suabejoti, ar tai iš tikrųjų yra importinis dirbinytis Lietuvos archeologinėje medžiagoje. Todėl šios publikacijos tikslas – Lazdininkų emaliuotos segės chronologijos nustatymas, detalesnis segės puošimo motyvų aptarimas, jos kilmės nustatymas.

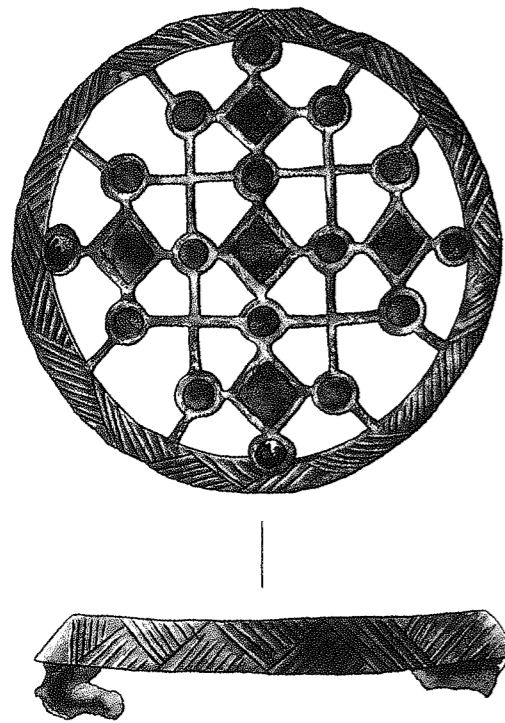
Norint Lazdininkų segę tiksliau datuoti, tenka trumpai paminėti kitus šio kapinyno moters kape 7 radinius. Sprendžiant pagal tyrinėjimų ataskaitą (Butkus, Kanarskas, 1992 a, p. 22–23), kapas buvo šiek tiek apardytas ariant lauką, tačiau pasisėkė surinkti visas įkapes. Jas sudarė net 3 žalvarinės ankaklės (III gr. antkaklė kūginiais galais, antkaklė viela apvyniotais galais su kabliuku ir kilpele, neaiški, į dalis sutrūkusi antkaklė), III gr. I pogrūpio žalvarinė laiptelinė segė, žalvarinis II gr. statinėlinis smeigtukas (likusi tik galvutė), žalvarinė išgaubta apyrankė,

sutrūkusi žalvarinė įvijinė apyrankė, geležinio peilio fragmentas, molinio nedidelio puodelio šukės, 2 Romos monetos, priklausiusios imperatoriaus Komodo (180–192 m.) sestercijai, ir minėtoji žalvarinė emaliuota segė.

Taigi turime gerai datuojamą kape kompleksą. Dauguma kape rastų daiktų gali būti datuojami nuo B₂/C₁ periodo antrosios pusės iki C₂ periodo imtinai, t. y. maždaug nuo 170–180 m. e. metų iki 300 metų. Šį datavimą gerokai patikslina kape pagrindinis chronologinis rodiklis – 2 Romos imperatoriaus Komodo monetos. Pagal šių eilučių autoriaus ankstesnių tyrinėjimų duomenis, romėniškos Antoninų monetos į Vakarų Lietuvos kapinynų kapus daugiausia dėtos 180–220 m. e. metais (Michelbertas, 1986, p. 82). Todėl Lazdininkų kapą 7 tenka datuoti pastaruoju laikotarpiu. Tokia yra ir emaliuotos segės chronologija.

Grįžtant prie visų kape 7 įkapių, reikia pažymėti, kad tai vienas turtingiausių II–III a. ribos moterų kapų Vakarų Lietuvos regione. Jame aptikta 12 daiktų. Manychiau, kad šį kapą galima priskirti turtingai bendruomenės narei, greičiausiai priklausiusiai gentinei diduomenei, – tai liudija žalvarinių papuošalų gausumas. Kaip minėta, į kapą dėtos net 3 antkaklės, 2 segės (tarp jų labai puošni su emaliu) ir 1 smeigtukas, 2 skirtingos apyrankės. Šie duomenys daugiausia sutampa su kai kurių Nemuno žemupio senojo geležies amžiaus kapinynų turtingiausių moterų kapų įkapių statistika (plg. Jovaiša, 1997, p. 36–39).

Žalvarinė emaliuota segė (pav. 1) – vienas gražiausių Lazdininkų kape 7 radinių yra apskrita, kiau-raraštė. Ažūrinį raštą sudaro lankelio viduryje sukomponuoti 5 rombai-keturkampiai su apskritimais kampuose, sujungti tarpusavyje. Rombai-keturkampiai ir apskritimai yra užpildyti raudonos spalvos emaliu. Emalis neišlikęs 1 apskritime, o 1 rombe ir 2 apskritimuose jo išlikusi tik dalis. Segės lankelis puoštats įžambių griovelių grupėmis, sudarančiomis brūkšniuotų susikertančių trikampių raštą. Užsegimo adata neišlikusi. Lankelio išorinis skersmuo – 6,8 cm,

1 pav. Žalvarinė emaliuota segė iš Lazdininkų.

lankelio storis – 0,6–0,7 cm (Butkus, Kanarskas, 1992a, II d., p. 15–18).

D. Butkus teisingai nurodė, kad šis papuošalas neturi analogų Lietuvos archeologinėje medžiagoje. Reikia pridurti, kad tokių segių neaptikta ir kitose baltų žemėse, jų nėra taip pat Padneprėje ar kitoje europinio Barbaricum teritorijoje. Tokių apskritų azūrinių segių neturime ir tarp Romos imperijos provincijų dirbinių. Todėl iš karto kyla klausimas: ar tai vietinių meistrų gaminy, ar ši segė į Vakarų Lietuvą buvo importuota?

Padėti atsakyti į šį klausimą gali Lazdininkų segės ornamentikos motyvai. Kaip minėta, pagrindinis kiauraraščio ornamento elementas yra rombas-keturkampis su apskritimais kampuose, Lazdininkų segėje pasikartojantis 5 kartus. Rombo su apskritimais kampuose kompozicija naudota Romos imperijos provincijų emaliuotuose papuošaluose. Pvz., tarp Pareinės papuošalų žinomos segės, kurių lankelių sudaro rombas su apskritimais kampuose (Exner, 1941, Taf. 8:12), lygiakraštės ir plokščios segės, sudarytos iš rombo ir apskritimų kampuose (Exner, 1941, Taf. 10:10, 12:4, 13). Minėtos Pareinės segės puoštos įvairių spalvų emaliu, datuojamos daugiausia I a. pabaiga – II a. viduriu. Emaliuotos segės, kurias

* Nuoširdžiai dėkoju tyrimų vadovui L. Kvizikevičiui už suteiktą informaciją.

sudaro rombas su apskritimais kampuose, aptiktos ir romėniškose Padunijos provincijose (Patek, 1942, Taf. XV:4, 10).

Rombo-keturkampio su apskritimais kampuose puošybos elementas gana dažnai sutinkamas vadina-muosiuose barbarų emaliuotuose papuošaluose. Pradėkime nuo Lietuvos teritorijos. Čia turime kelias žalvarines emaliuotas pasagines seges, kurių plačių lankelių viršutinėje dalyje paprastai yra rombas-keturkampis, o aplink jį kampuose apskritimai. Ir rombas, ir apskritimai yra puošti emaliu. Tokios segės rastos Vilniaus apylinkėse (Покровский, 1892, табл. IY:13; Спицын, 1903, рис. 188; Корзухина, 1978, табл. 24:6), Vagarėniškėse, Vilniaus r. (Kulikauskas, 1941, lent. XI:5), Miežionių pilkapyno, Švenčionių r., 2 pilkapio kape 5 (Kaczyński, 1963, рис. 12, 13; Die Balten, 1987, p. 28). Keturkampis su apskritimais kampuose, puošti emaliu, yra ir 1999 m. L. Kvizikevičiaus tyrinėjimų metu Vidėniškiuose, Molėtų r., surastoje pasaginėje su ataugomis ant plataus lankelio segėje*.

Dar keliuose pasaginėse segėse iš Lietuvos yra emaliu puoštų rombų ir apie juos apskritimų be emaliu. Tai segės, rastos Bakšiuose, Alytaus r. (Спицын, 1903, рис. 187; Kulikauskas, 1941, pav. 3:2; Корзухина, 1978, табл. 28:5) ir Medžionyse, Prienų r. (Antana-vičius, 1970, pav. 2:3).

Už Lietuvos ribų pasaginė segė, puošta ketur-kampiu ir apskritimais kampuose su emaliu, aptikta baltų genčių teritorijoje Lenkijoje, Račkio vietovėje, Suvalkų sr., degintiniame moters kape 1 (La Baume, Gronau, 1941, Abb. 1f). Tokių segių yra rasta taip pat Rusijoje, Okos upės baseine, ugrofinų paminkluose. Tai segės iš Muromo kapinyno, Vladimiro sr. (Корзухина, 1978, табл. 16:1; Спицын, 1903, рис. 278) ir Kuzminskojės kapinyno, Riazanės sr. ir r., moters kapo 21 (Спицын, 1903, рис. 284; Корзухина, 1978, табл. 16:3).

Be pasaginių emaliuotų segių, galima paminėti dar keletą emaliuotų papuošalų, kurių pagrindinis elementas yra rombas-keturkampis su apskritimais kampuose. Dalis tokių daiktų rasta Ukrainoje, Vidurinėje Padneprėje. Netoli Černiachovo k., Kijevo sr., Kegarlyko r., rastas apskritas azūrinis kabutis, kurio viduryje yra keturkampis su apskritimais kampuose, puoštas raudonu emaliu (Ханенко Б. и В., 1907, табл. XXI:343; Корзухина, 1978, табл. 10:4). Iš Vidurinės Padneprės be tikslios radimo vietos žinomas taip pat kryžiaus formos emaliuotas papuošalas, kurio centre matome tą patį keturkampio su apskritimais motyvą (Корзухина, 1978, табл. 10:8).

Rusijoje, minėtame Okos baseine, baltų genčių paminkluose, aptiktas įdomus papuošalas. Moščinos piliakalnyje, Kalugos sr., Mosalsko r., tarp gausybės kitų emaliuotų daiktų rastas kabutis ar segė, kuri sudaro rombas su apskritimais kampuose (Спицын, 1903, рис. 252; Корзухина, 1978, табл. 21:5). Dar vienas emaliuotas papuošalas analogišku motyvu rastas Kaukaze, Šiaurės Osetijoje. Rutchos vietovėje aptiktas azūrinis apskritas kabutis, kurio lankelio viduryje yra azūrinis keturkampis įgniauztais šonais, o kampuose – emaliu puošti apskritimai (Спицын, 1903, рис. 296; Корзухина, 1978, табл. 23:6).

Taigi turime gana daug emaliuotų papuošalų, kurių pagrindinis ar bent vienas svarbiausių puošybos elementų yra rombas-keturkampis su apskritimais kampuose. Šie papuošalai paplitę didžiuliam Rytų Europos plote – nuo Baltijos jūros vakaruose iki Okos baseino rytuose, Kaukazo pietuose. Galima spėti, kad Rytų Europos genčių meistrai dalį emaliuotų papuošalų puošimo elementų perėmė iš Romos imperijos meistrų ginklų.

Deja, didesnė dalis minėtų emaliuotų papuošalų nėra tiksliau datuojami, nes yra arba atsitiktiniai radiniai, arba rasti gyvenvietėse ar lobiuose. Tarp minėtų pasaginių segių tiksliau gali būti datuojama tik iš Račkio kapinyno. Ši segė tyrinėtojų buvo datuota Tischlerio C periodu, arba III–IV a. (La Baume, 1941, p. 61). Šiek tiek tikslinant jos datavimą pagal kape rastas neplačias rankogalines apyrankes, ją galima būtų priskirti C₂ periodui. Lietuvoje aptiktos pasaginės emaliuotos segės, turinčios plačius lankelius, buvo priskiriamos C₃ – D periodui. Tiesa, A. Jabłońska, aptardama pasagines emaliuotas seges Šiaurės ir Rytų Europoje, visas mūsų minėtas seges priskiria IV grupei ir mano, kad šios segės Mozūruose, Suvalkų sr. ir Lietuvoje jau galėjo būti gaminamos B₂ periode (Jabłońska, 1992, p. 136). Deja, tokiam ankstyvam datavimui kol kas trūksta duomenų.

Kiti emaliuoti daiktai, turintys rombą-keturkampį su apskritimais kampuose, taip pat nėra tiksliau datuojami. Susidaro įspūdis, kad Lazdininkų segė tokiu puošimo motyvu yra anksčiausias tokio pobūdžio dirbiny, ne tik Lietuvoje, bet ir visoje minėtoje Europos teritorijoje už Romos imperijos ribų. Šio puošimo motyvo platus naudojimas emaliuotų papuošalų gamyboje leidžia kalbėti apie įvairių Rytų Europos genčių kultūrinius ryšius. Jį naudojo ir vakarinių, ir rytinių baltų genčių amatininkai, jis žinomas ir ugrofinų genčių teritorijoje. Emaliuotų pasaginių segių su

rombo ir apskritimų kampuose motyvu daugiausia rasta Rytų ir Pietryčių Lietuvoje, kur, matyt, buvo vienas emaliuotų dirbinių gamybos centrų.

Manychiau, kad Lazdininkų emaliuota segė yra vietinių Vakarų Lietuvos meistrų gaminy. Tai rodo segės lankelio ornamentas. Kaip minėta, lankelis yra ištisai puoštas įžambių griovelėlių grupėmis, sudarančiomis brūkšniuotų susikertančių trikampių raštą. Šis raštas vadinamas juostiniu pintiniu raštu (Bliujienė, 1999, p. 49, lent. 4:1–2). Juostinis pintinis raštas senajame geležies amžiuje buvo labai gerai žinomas ir naudojamas Lietuvoje gyvenusių baltų genčių meistrų. Tokiu raštu yra ornamentuotos žalvarinės pusiau apskrito pjūvio IV grupės apyrankės, kurių rasta Vakarų Lietuvos kapinyuose, Žemaitijos ir Šiaurės Lietuvos pilkapinyuose, Centrinės Lietuvos kapinyuose, kai kuriuose Užnemunės paminkluose (Michelbertas, 1986, p. 142–144*). Nors šios apyrankės labiausiai nešiotos C_{1b} – C₂ periode, dalį jų galima priskirti B₂/C₁ periodui ar C_{1a} periodo pabaigai (Visdergiai, Šiaulių r., pilk. G, k. a, Šarkai, Šilalės r., k. Nr. 30).

Reikia taip pat pažymėti, kad juostiniu pintiniu raštu yra puoštos ir kai kurios trikampo pjūvio, įvjinės apyrankės, kurios aptiktos daugiausia Vakarų Lietuvoje.

Kitoje baltų genčių teritorijoje šis raštas dirbinių ornamentikoje sutinkamas retai. Pvz., Latvijoje yra aptiktos tik kelios pusiau apskrito pjūvio apyrankės, puoštos juostiniu pintiniu raštu (Moora, 1938, s. 424–425), prūsų genčių teritorijoje panašiai puošta įvjinė apyrankė (Tischler, Kemke, 1902, Taf. XIV:12).

Kad Lazdininkų emaliuota segė yra vietinių meistrų gaminy, netiesiogiai rodo ir tas faktas, jog Vakarų Lietuvoje senojo geležies amžiaus antrojoje pusėje, pradedant C_{1a} periodo pabaiga, buvo paplitę įvairūs kiauraraščiai papuošalai – apskritos segės ir smeigtukų galvutės, skirstikliai, kabučiai.

Lazdininkų segė papildė emaliuotų dirbinių radinių skaičių Vakarų Lietuvoje ir apskritai vakarinių baltų teritorijoje. Iki šiol iš Vakarų Lietuvos paminklų buvo žinomi emaliuoti kamanų apkalai (Bandužiai ir Aukštkiemiai, Klaipėdos r.), labai profiliuotos segės fragmentas (Gargždai, Klaipėdos r.), apyrankės (Aukštkiemiai, Paulaičiai, Šilutės r., k. 1).

Lazdininkų segė rodo, kad emaliuoti papuošalai Lietuvos pajūryje senajame amžiuje buvo nešioti turtingų moterų. Atkreipia dėmesį tai, kad kapai su emaliuotais dirbiniais Vakarų Lietuvoje yra labai reti.

* Be ten minimų radimo vietų, jų dar aptikta Kalneliuose, Šiaulių r. (Salatkienė, 1998, pav. 54:4, 7) ir Marvelės kapinyno, Kauno m., k. 189 (Astrauskas, 1998, p. 44).

Tarp kelių šimtų tyrinėtų šio regiono kapų emaliuotų papuošalų rasta vos keliuose. Matyt, jie buvo nešiojami švenčių, įvairių iškilmingų apeigų metu, kartais dedami į kapus, puošiant mirusįjį kelionei į aną pasaulį.

Vakarų Lietuvos emaliuoti papuošalai skiriasi nuo tokių papuošalų Rytų ir Pietryčių Lietuvoje, kur daugiausia rasta pasaginių segių. Pastarajame regione aptikta taip pat įvairių kabučių, sudėtingų krūtinės papuošalų. Tai, kad vakarinių ir rytinių baltų genčių meistrai gamino

ŠALTINIŲ IR LITERATŪROS SĄRAŠAS

Antanavičius J., 1970 – Medžionių (Prienu r.) kapai // Kraštotyra. Vilnius, 1970, p. 130–140.

Astrauskas A., 1998 – Marvelės bendruomenė (II a. pabaiga – V a.). Daktaro disertacija. Vilnius, 1998.

Bliujienė A., 1999 – Vikingų epochos kuršių papuošalų ornamentika. Vilnius, 1999.

Butkus D., 1999 – Lazdininkų (Kalnalaukio) kapinyno tyrinėjimai 1991–1997 m. // Kretingos senovė. Kretinga, 1999. I dalis, p. 6–9.

Butkus D., Kanarskas J., 1992 – Lazdininkų (Kalnalaukio) kapinyno tyrinėjimai 1991 m. // Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1990 ir 1991 metais. Vilnius, 1992. T. 1, p. 81–85.

Butkus D., Kanarskas J., 1992 a – Lazdininkų (Kalnalaukio) plokštinio kapinyno (Darbėnų apyl., Kretingos r.) 1991 metų archeologinių kasinėjimų ataskaita. Lietuvos istorijos instituto rankraštynas. F. 1. I–II d., Nr. 1853–1854.

Die Balten. Die nördlichen Nachbarn der Slawen. Freiburg, 1987.

Exner K., 1941 – Die provinzialrömischen Emailfibeln der Rheinlande // 29. Bericht der Römisch-Germanischen Kommission. Berlin, 1941, S. 31–121.

Jabłońska A., 1992 – Zapinki podkowiaste z emalią w Europie północno-wschodniej w okresie wpływów rzymskich // Acta Baltico-Slavica. 1992, t. 21, s. 115–165.

Jovaiša E., 1997 – Senojo geležies amžiaus visuomenės struktūros atspindžiai baltų laidojimo paminkluose // Istorija. Vilnius, 1997. T. 35, p. 15–47.

skirtingus emaliuotus papuošalus, kalba apie nevienodas gamybos tradicijas, galbūt ir skirtingą grožio supratimą. Iš kitos pusės, kaip matėme, abiejų regionų emaliuotus papuošalus jungia tie patys puošimo elementai, ryškūs soliariniai motyvai (ratas-apskritimas, raudona emalio spalva, dangiškosios ir žemiškosios ugnies spalva ir kt.). Matyt, senojo geležies amžiaus pasaulėjautos bruožai įvairiose baltų gentyse ir platesnėje europinio Barbaricum teritorijoje buvo panašūs.

Kulikauskas P., 1941 – Emaliuotieji dirbiniai Lietuvoje // Vytauto Didžiojo Kultūros muziejaus metraštis. Kaunas, 1941. T. 1, p. 43–64.

La Baume W., Gronau W., 1941 – Das Gräberfeld von Raczki, Kreis Suwalki // Alt-Preusen. 1941. 5. Jahrg., H. 4, S. 59–61.

Michelbertas M., 1986 – Senasis geležies amžius Lietuvoje. Vilnius, 1986.

Patek E., 1942 – Verbreitung und Herkunft der römischen Fibeltypen in Pannonien. Dissertationes Pannonicae. Budapest. 1942. Ser. II, Nr. 19.

Salatkienė B., 1998 – Kalnelių archeologiniai paminklai // Lietuvos archeologija. Vilnius, 1998. T. 15, p. 137–161.

Tischler O., Kemke H., 1902 – Ostpreussische Altertümer aus der Zeit der grossen Gräberfelder nach Christi Geburt. Königsberg, 1902.

Корзухина Г. Ф., 1978 – Предметы убора с выемчатыми эмальями V – первой половины VI в. н. э. в Среднем Поднепровье. Ленинград, 1978.

Покровский Ф. В., 1892 – Виленский музей древностей. Вильна, 1892.

Спицын А., 1903 – Предметы с выемчатой эмалью // Записки Отделения русской и славянской археологии Русского Археологического Общества. С. – Петербург. 1903, т. V, вып. I, с. 149–192.

Ханенко Б. Н. и В. И., 1907 – Древности Поднепровья и побережья Черного моря. Киев. 1907, вып. VI.

DIE EMAILFIBEL AUS LAZDININKAI, RAYON KRETINGA

Mykolas Michelbertas

Zusammenfassung

Während der Grabungen im westlitauischen Gräberfeld in Lazdininkai (Rayon Kretinga) wurde in dem Frauengrab Nr. 7 eine bronzene Emailfibel gefunden. Sie wurde in der einschlägigen Literatur von D. Butkus und J. Kanarskas, der Erforschern dieses Gräberfeldes, beschrieben. D. Butkus wies darauf hin, dass diese Fibel keine Analoge in Litauen besitzt und wohl einen importierten Schmuck aus dem Dnjepr-Gebiet darstellt.

Nach unserer Meinung sollte man dieser Fibel eine viel grössere Aufmerksamkeit widmen. Erstens wurde sie in einem Grabkomplex gefunden, was ihre genaue Datierung erlaubt. Zweitens erwecken die Motive der Ornamentik Zweifel daran, ob es sich um einen importierten Schmuck handelt.

Der Komplex des Frauengrabes Nr. 7 besteht aus bronzenen Schmucksachen. Das sind 3 Halsringe (ein Halsring der III. Gruppe mit Kegelen, ein mit Draht gewickelter Halsring mit Öse und Haken, Bruchstücke eines Halsringes unbestimmten Typs), eine Dreispriessfibel der III. Gruppe (I. Untergruppe), eine Nadel mit profiliertem Kopf der II. Gruppe, ein hohlwandiger Armring, ein Spiralarmsring, auch ein Fragment eines eisernen Messers, Scherben eines Tongefässes und zwei römische Sestertii Commodus (180–192). Diese zwei Münzen erlaubten die chronologische Markierung. Der Hauptteil der Münzen aus der Zeit der Antoninen gelangte zwischen 180 und 220 n. Chr. in die westlitauischen Gräber. Aus diesem Grunde sollte man das Grab Nr. 7 und die Emailfibel eben dieser Periode zurechnen. Es muss bemerkt werden, dass das oben erwähnte Grab zu einem der reichsten Frauengräber Westlitauens aus dem 2. – 3. Jh. n. Chr. gehört.

Die bronzene durchbrochene Fibel mit Email (Abb. 1) besitzt in der Mitte eine Komposition aus 5 rhombusähnlichen Vierecken mit Kreisen an ihren Enden, die mit roter Emaille verziert sind. Der Ring der Fibel ist mit einem Ornament aus gestrichelten Dreiecken geschmückt. Der Durchmesser des Fibelringes beträgt 6,8 cm, wobei er selbst 0,6–0,7 cm breit ist.

Die Fibel aus Lazdininkai hat nicht nur keine Entsprechung unter dem archäologischen Material Litauens, sondern auch unter dem des Unterlaufes des Dnjepr und des restlichen Teiles des europäischen Barbaricums. Solche Fibeln sind auch unter den Erzeugnissen der römischen Provinzen unbekannt.

Die Herkunft der Fibel aus Lazdininkai lässt sich anhand ihrer ornamentischen Motive feststellen. Wie schon erwähnt, bildet das rhombusähnliche Viereck, das fünfmal wiederholt wird, mit seinen Kreisen das wesentliche Kennzeichen dieser Fibelart. Die Komposition des Rhombus mit Kreisen ist auch auf einigen provinziell-römischen Fibeln zu finden.

Dieses Grundelement der Komposition ist unter den emailverzierten barbarischen Fundgegenständen gut bekannt. Zum Beispiel in Litauen, auch auf dem Territorium der Baltenstämme in Polen und unter den Fundgegenständen der Ugrofinnen im Gebiet Oka (Russland) findet man Hufeisenfibeln, deren oberer Teil des Ringes ein rhombusähnliches Viereck mit Kreisen enthalten. Auch auf dem Territorium des Mittellaufes des Dnjepr (Ukraine) und im Kaukasus (Nordossetien) wurden ähnliche emailverzierte Schmucksachen mit demselben Grundelement des Ornaments gefunden.

Immerhin wurde die Mehrheit der oben erwähnten Schmucksachen nicht genau datiert. Es entsteht der Eindruck, dass man die Fibel aus Lazdininkai mit solchen Zierelementen (Rhombus mit Kreisen an seinen Enden) zu den ältesten Funden dieser Art nicht nur in Litauen, sondern auch auf dem Territorium des restlichen europäischen Barbaricums hinzurechnen könnte.

Es lässt sich annehmen, dass die Fibel aus Lazdininkai von den lokalen Meistern in Westlitauen hergestellt worden ist. Darauf weist die Ornamentik des Fibelringes – die gestrichelten Dreiecke – hin. Die Meister der Baltenstämme, die auf dem litauischen Territorium lebten, verwendeten gern diese Ornamentik bei der Verzierung bronzener Armringe mit halbrundem Querschnitt (IV. Gruppe). Mit diesem Ornament sind auch einige Armringe mit dreieckigem Schnitt und Spiralarmsringe verziert. Es muss auch die Tatsache erwähnt werden, dass die durchbrochenen Schmucksachen in der 2. Hälfte der römischen Kaiserzeit eine breite Verwendung in Westlitauen fanden.

Der Fundgegenstand von Lazdininkai veranschaulicht die Tatsache, dass Schmucksachen mit Email von reichen Frauen in Westlitauen getragen wurden. Man trug diese Schmucksachen während der Feste, feierlicher Riten, manchmal wurden sie den Verstorbenen auf dem Weg ins Jenseits ins Grab beigegeben.

Übersetzung: Saulius Lapinskas

VERZEICHNIS DER ABBILDUNGEN

Abb. 1. Bronzene Fibel mit Email aus Lazdininkai

ФИБУЛА С ЭМАЛЬЮ ИЗ ЛАЗДИНИНКАЙ, КРЕТИНГСКИЙ Р-Н

Миколас Михельбертас

Резюме

В 1991 г. во время раскопок могильника в Лаздининкай (Кретингский р-н, Западная Литва) в женском погребении № 7 была обнаружена бронзовая фибула с эмалью. Фибула опубликована в статьях исследователей могильника Д. Буткуса и И. Канарскаса. Д. Буткус указывает, что фибула не имеет аналогов в Литве и, возможно, является импортом из бассейна Днепра.

На наш взгляд, фибула из Лаздининкай заслуживает большего внимания. Во первых, она обнаружена в погребальном комплексе, что позволяет установить более точную ее датировку. Во вторых, мотивы орнамента фибулы вызывают сомнения в том, что она является импортным изделием.

Комплекс женского погребения № 7 составляют бронзовые украшения – 3 шейных гривен (гривна III группы с конусовидными концами, гривна с обмотанными проволокой концами с петлей и крючком, фрагменты гривны неопределенного типа), перекладчатая фибула III гр., I подгруппы, булава с бочковидной головкой II гр., браслет выпуклого сечения, спиральный браслет, также фрагмент железного ножа, черепки небольшого глиняного сосуда и 2 римские монеты – сестерции императора Коммода (180–192 г.). Римские монеты являются основным хронологическим показателем. Основная масса монет царствования Антонинов в погребения Западной Литвы попала между 180 и 220 г. н. э. Поэтому, погребение № 7 и фибулу с эмалью приходится датировать данным периодом. Необходимо отметить, что выше упомянутое погребение является одним из самых богатых женских погребений Западной Литвы рубежа II и III в. н. э.

Бронзовая круглая ажурная фибула (рис. 1) в середине обода имеет композицию из 5 ромб-четырёхугольников с кружочками в углах, крашенных четырёхугольник эмалью красного цвета. Обод фибулы украшен орнаментом из заштрихованных треугольников. Диаметр наружной окружности обода – 6,8 см, толщина – 0,6–0,7 см.

Фибула из Лаздининкай не имеет аналогов не только среди археологического материала Литвы, но также среди древностей Поднепровья, древностей остальной части европейского Барбарикума. Такие

фибулы неизвестны и среди изделий римских провинций.

Установить происхождение фибулы из Лаздининкай могут помочь мотивы ее орнаментики. Как уже упоминали, главным элементом орнаментики фибулы является ромб-четырёхугольник с кружочками в углах, который повторен на фибуле 5 раз. Композиция ромба с кружочками в углах известна на некоторых провинциально-римских фибулах.

Данный элемент композиции также хорошо известен на т. н. варварских эмалях. Например, в Литве, также на территории балтских племен в Польше, в древностях финно-угров Окского бассейна в России известны подковообразные фибулы с эмалью, имеющие в верхней части обода ромб-четырёхугольник с кружочками в углах. На территории Среднего Поднепровья (Украина) и на Кавказе (Сев. Осетия) обнаружены и другие украшения с эмалью с тем же основным элементом орнамента.

Однако большинство вышеупомянутых украшений точно не датированы. Создается впечатление, что фибула из Лаздининкай с таким элементом украшения (ромб с кружочками в углах) является самой ранней находкой не только в Литве, но и на территории остального европейского Барбарикума.

Надо полагать, что фибула из Лаздининкай является изделием местных мастеров Западной Литвы. На это указывает орнаментика обода фибулы – заштрихованные треугольники. Данная орнаментика мастерами балтских племен, живших на территории Литвы широко применялась для украшения бронзовых браслетов полукруглого сечения (IV), таким орнаментом также украшены некоторые браслеты треугольного сечения, спиральные браслеты. Надо отметить и то обстоятельство, что в Западной Литве во второй половине древнего железного века (римского периода) были широко распространены разные ажурные украшения.

Находка в Лаздининкай показывает, что в Западной Литве украшения с эмалью носили богатые женщины. Повидимому, такие украшения носили во время праздников, разных торжественных обрядов, иногда ими украшали покойников на пути к потустороннему миру.

Миколас Михельбертас

СПИСОК ИЛЛЮСТРАЦИЙ

Рис. 1. Бронзовая фибула с эмалью из Лаздининкай

Prof. habil. dr., Mykolas Michelbertas
Vilniaus universitetas,
Archeologijos katedra,
Universiteto 3 LT-2734 Vilnius. Tel. 68 72 82.

DIE FUNDE DER HAMMERÄXTE UND HÄMMER AUS HORN AUF DEM TERRITORIUM LETTLANDS UND IHRE MYTHOLOGISCHE DEUTUNG

ĒVALDS MUGURĒVIČS

Seit dem 1. Jahrtausend n.Chr. verringerte sich in der Herstellung der Werkzeuge, infolge der weitgehenden Anwendung des Eisens, die Vielfalt der Erzeugnisse aus Bein und Horn, die sich nur auf wenige Kategorien der Alltagsgegenstände beschränkten. In Anbetracht dessen scheinen ungewöhnlich die Funde der Hämmer und Hammeräxte aus Horn in der späten Eisenzeit und im Mittelalter, denn solche Instrumente wären ja für praktische Arbeit nicht effektiv.

Der erste, der Gegenstände solchen Typus Ende der 30-er Jahre analysierte, war der bekannte Forscher der Waffen der Wikingerzeit, der deutsche Archäologe Peter Paulsen (Paulsen, 1956, s. 52–59). Er hat 11 Äxte unter dem Namen "Äxte aus Bein" betrachtet, die in den Baltischen Staaten, in Rußland, Polen und Skandinavien gefunden waren. In den Nachkriegsjahren hat sich dank den groß angelegten Ausgrabungen in Lettland die Zahl solcher Funde verdoppelt. Dabei wurden alle diese Funde in archäologischen Ausgrabungen erworben, wo man die Chronologie, den genauen Fundort und die mögliche Anwendung jedes Gegenstandes bestimmen konnte. Bei näherer Bekanntschaft mit dieser Instrumentsammlung im Ganzen kann man feststellen, daß sie, wie Dr.med.vet. Arnis Mugurēvičs ermittelt hat, aus Elenhorn hergestellt sind. Der Form nach kann man sie in Hämmer und Hammeräxte einteilen. Die meisten von diesen Instrumenten sollte man Hammeräxte nennen, weil die Schneide stumpf ist, nicht zum Hauen geeignet, sondern, nach dem hammerartigen Naken zu schließen, zum Schlagen verwendet worden sein dürfte.

Auf dem Territorium Lettlands war bis zum 2. Weltkrieg nur ein Fundort einer aus Elenhorn gefertigten Hammeraxt aus Jaungulbene/Neu-Schwaneburg bekannt, ohne Hinweis auf nähere Umstände des Fundes (RK, 1896, Nr. 651). Eine Untersuchung der Bodenaltertümer am Ušuri-See läßt vermuten

(Apals, 1966, s. 16), daß diese Hammeraxt auf einem Gräberfeld 11.–16.Jh. erworben ist, das "Schweden-" oder "Kriegsgräber" genannt wird. Gerade aus diesem Bodenartefakt stammt die Sammlung der Altertümer aus der späten Eisenzeit des örtlichen Gutsbesitzers P.Transehe – die Sammlung, in der sich die genannte Hammeraxt befand. Für eine im Berliner Museum befindliche Axt aus Bein ist als Fundort Rakischki bei Dünaburg (jetzt Daugavpils) angegeben, doch die Bemerkung (Paulsen, 1956, s. 52, Abb. 19b), daß er sich "auf litauischem Gebiet" befindet, läßt vermuten, daß dieser Fund aus Rokiškis stammt, das heute eine Kreisstadt in Litauen ist (in der Luftlinie 60 km westwärts von Daugavpils). Auf dem Territorium Lettlands gibt es keinen Fundort unter solchem Namen, während in Litauen in der Nähe von Rokiškis, am Jaras-See, Gem. Svėdasai, eine Axt aus Bein gefunden ist (Paulsen, 1956, s. 54, Abb. 21a).

1. Jaungulbene – Ušuri, eine im vorigen Jahrhundert erworbene Hammeraxt (RK, 1896, Nr. 651, Taf. 26:20; Paulsen, 1956, s. 53–56, Abb. 21b) befindet sich heute im Museum der Geschichte Lettlands (CVVM 64707, DMI 1857). Beide Seiten der Hammeraxt sind durch eingeschlagene oder eingebohrte Grübchen verziert. Auf einer Wangenseite sind zwei Dreiecke aus Grübchen angebracht, daneben noch in größeren Grübchen ein gleicharmiges Kreuz. Auf der anderen Seite der Axt befindet sich ebenfalls eine in Grübchen ausgeführte Verzierung. Nach der Meinung P.Paulsens ist hier ein Halsgehänge mit einem Kreuz am Ring dargestellt.

2. Friedhof Jaunpiebalga, Grab 4 (eines Mannes). In den Ausgrabungen des Heimatmuseums Cēsis und des Instituts der Geschichte der Wissenschaftlichen Akademie Lettlands unter Leitung von K.Ozola wurde am 11.VI.1960 ein Hammer aus Horn gefunden (Abb. 1:2), der sich im Museum Cēsis befindet (CM 8325:3). Der Hammer ist aus vierflachförmig